

*Sapere Auso
Wielce Szanownemu Profesorowi, Naszemu Mistrzowi
Zygmuntowi Wiatrowskiemu,
w którym urzeczywistnia się wielkość naszej subdyscypliny naukowej
„pedagogiki pracy nad sobą dla dobra innych”
rozważania te dedykuję.*

ZAINTERESOWANIA ZAWODOWE ISTOTNYM PROBLEMEM BADAŃ PEDAGOGIKI PRACY

Aleksander Marszałek

ORCID: 0000-0001-8953-5332

Uniwersytet Rzeszowski

e-mail: amarszalek@ur.edu.pl

VOCATIONAL INTERESTS AS A SIGNIFICANT PROBLEM OF THE LABOUR PEDAGOGY RESEARCH

Keywords: interests, vocational interests, labour pedagogy

Abstract. Interests are a research problem for scientists representing various scientific disciplines: psychologists, educators, and sociologists. More and more often, interest researchers treat general interests and vocational ones differently. In the paper, individual research positions in a historical perspective, combined with an attempt to find a methodological interpretation for researching the issues of professional interests by labour educators have been discussed.

Słowa kluczowe: zainteresowania, zainteresowania zawodowe, pedagogika pracy

Streszczenie. Zainteresowania stanowią problem badawczy dla naukowców reprezentujących różne dyscypliny naukowe: psychologów, pedagogów, socjologów. Badacze zainteresowań coraz częściej odmiennie traktują zainteresowania ogólne i zainteresowania zawodowe. W artykule dokonano analizy poszczególnych stanowisk badawczych w ujęciu historycznym, połączonej z próbą znalezienia wykładni metodologicznej dla badania problematyki zainteresowań zawodowych przez pedagogów pracy.

Wprowadzenie

Obrany przez twórcę pedagogiki pracy Tadeusza Nowackiego przedmiot badań, zogniskowany na wychowawczych aspektach triady jednostka – praca – zawód (1982, s. 61), a następnie doprecyzowany przez Zygmunta Wiatrowskiego do postaci człowiek – wychowanie – praca (1985, s. 9) zawiera w sobie szereg obszarów problemowych. Treść problemów występujących w tych obszarach oraz swoiste podejście do ich rozwiązania konstytuuje pedagogikę pracy jako dyscyplinę pedagogiczną. Wśród całej gamy różnorodnych problemów badań, które wymagają podjęcia wysiłku badawczego i zarazem są tego godne, występują ‘zainteresowania zawodowe’ (Rachalska, 1982, s. 169).

Zainteresowania, w tym zainteresowania zawodowe, stanowią problem badawczy dla naukowców reprezentujących różne dyscypliny naukowe: psychologów, pedagogów, socjologów. Zainteresowania determinują: wybór zawodu (Rachalska, 1987; Parzęcki, 2003), osiągnięcia szkolno-zawodowe (Parsons, 1909; Czarnecki, 1998), zadowolenie z pracy (Super, 1972, s. 198), kształcenie, doskonalenie zawodowe (Nowacki, 1977; Wiatrowski, 2000, 2009), system wartości (Marczuk, 1988) oraz wyniki pracy zawodowej (Dąbek, 1987; Holland, 1992).

W literaturze przedmiotu spotykamy także wiele różnych interpretacji terminologicznych oraz modeli rozwoju zainteresowań, które rzutując na postępowanie eksploracyjne uniemożliwiają dokonywanie porównań wyników badań. Analiza konwencji terminologicznej zainteresowań, w tym zainteresowań zawodowych, określenie ich cech oraz uwarunkowań, ukazanie ewolucji stanowisk badawczych połączonej z próbą wypracowania wykładni metodologicznej dla badania zainteresowań zawodowych przez pedagogów pracy obrano za cel artykułu.

Rozumienie ‘zainteresowania’ w ujęciu historycznym

Zainteresowanie jako zjawisko motywujące i ukierunkowujące aktywność dziecka występuje powszechnie w całym spektrum rozwojowym teorii i praktyki pedagogicznej. Zainteresowania dzieci i młodzieży – z jednej strony – były identyfikowane dla wyznaczenia kierunku i zakresu pracy wychowawczej, z drugiej – będąc obiektem działalności pedagogicznej – stawały się miernikiem jej efektywności. Liczni autorzy wskazują przy tym na zwiększenie roli zainteresowań wychowanków (uczniów) w postępowych nurtach pedagogicznych, np. nowego

wychowania, w nurcie pedagogiki emancypacyjnej, wyzwalającej (Dewey, 1913; Gurycka, 1978, s. 7; Hidi, Renninger, 2020).

Na przełomie XIX i XX wieku powstają pierwsze prace badawcze o zainteresowaniach. Ogniskują się one na określeniu zmian (faz) rozwojowych w obiektach zainteresowań dzieci (Claparède, 1905; Decrol, Boon, 1921; Dewey, 1913; Hutchinson, 1899; Nagy, 1907).

Woods Hutchison dopatruje się istnienia w wieku dziecięcym czterech faz rozwoju zainteresowań, które odpowiadają etapom rozwoju cywilizacji ludzkiej. Są nimi kolejno: zainteresowania chwytaniem, polowaniem, walką; zainteresowania pasterskie (dzieci budują szałas, drążą jamy w ziemi, opiekują się zwierzętami); zainteresowania rolnicze (pielęgnacja kwiatów, roślin); zainteresowania handlowe (zabawa w sklep) (1899).

Ewolucja zainteresowań opracowana przez Ladislaus Nagy (1907) ma bardziej ogólny charakter, zawierając pięć etapów: 1) zainteresowania sensoryczne (od 0 do 2 lat), 2) zainteresowania subiektywne (od 2 do 7 lat), 3) zainteresowania obiektywne (od 7 do 10 lat), 4) zainteresowania stałe (od 10 do 15 lat), 5) zainteresowania logiczne (od 15 lat).

Zmianę przedmiotów zainteresowań rozpatruje Ovide Decroly w nawiązaniu do pytań stawianych przez dzieci (1921, za Baley, 1946, s. 224):

- pytania dotyczące nazwy przedmiotów: „Jak nazywa się to, tamto?” „Co to jest?”;
- pytania dotyczące użytku, względnie przeznaczenia: „Po co to się robi?” „Czy to do jedzenia?”;
- pytania dotyczące sprawcy: „Kto to zrobił?”;
- pytania dotyczące przyczyny: „Dlaczego jest ciemno?”;
- pytania dotyczące motywów, racji: „Dlaczego ty się śmiejesz?”;
- pytania dotyczące początku, pochodzenia, w których uwzględnia się czas, przestrzeń: „Z czego to się robi?” „Skąd to jest?”;
- pytania dotyczące środków, narzędzi: „Jak się to robi?” „Co się to stało?”.

Edouard Claparède wskazuje, że o ile dziecko w wieku doszkolnym zaciekawia sama czynność, to w wieku wczesnoszkolnym i młodszym wieku szkolnym pojawiają się i ulegają rozwojowi zainteresowania obiektywne. Dziecko nie zaciekawia już sama czynność, lecz i wytwór będący jej skutkiem (1936).

Podsumowaniem i jednocześnie punktem zwrotnym licznych badań problematyki zainteresowań, realizowanych na początku XX wieku, jest praca Douglas H. Fryer (1931). Autor, podkreślając doniosłość problematyki zainteresowań zarówno dla pedagogów, jak i psychologów, wskazuje na niedoskonałość

opracowanych do tej pory metod badań, przede wszystkim obserwacji i wywiadu. Efektem dogłębnej analizy istniejących prac był wniosek, że zainteresowania przejawiane przez dzieci i osoby dorosłe powinny być traktowane odmiennie.

Dalsze prace badawcze na temat zainteresowań prowadzone były głównie w czterech kierunkach:

- określenia treści zainteresowań dzieci i młodzieży na różnych etapach ich rozwoju;
- współwystępowania zainteresowań z innymi dyspozycjami osobowymi;
- opracowania ogólnych prawidłowości kształtowania się i rozwoju zainteresowań;
- wydzielenia zainteresowań zawodowych.

Treść zainteresowań dzieci i młodzieży na różnych etapach ich rozwoju

W badaniach prowadzonych pod kierunkiem Lidii Wołoszynowej, zwrócono uwagę na zmianę treści zainteresowań dzieci w okresie wczesnoszkolnym (Wołoszynowa, 1975, s. 643). Treści zainteresowań autorka badań podzieliła na 15 kategorii: zajęcia szkolne, sport, zabawy ruchowe, czytanie, rysunek, zabawa lalkami, pomoc w gospodarstwie domowym, telewizja, aktualne wydarzenia i sprawy, zabawy tematyczne, radio, majsterkowanie, kino, muzyka, kolekcjonerstwo. Jak wynika z badań, zainteresowania sportem i zabawami ruchowymi należą do czołowych zainteresowań dzieci. Tendencje do słabnięcia wykazują przede wszystkim zajęcia związane ze szkołą. W klasach trzecich szkoły podstawowej wyraźnie wzrasta zainteresowanie majsterkowaniem.

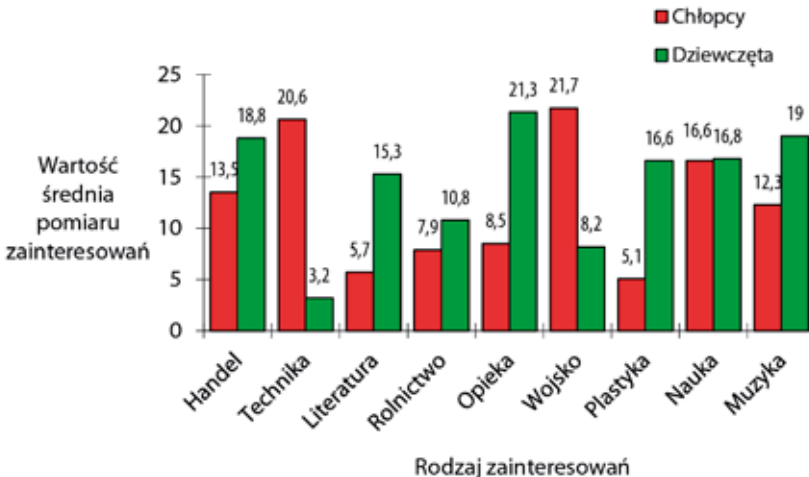
W przeciwieństwie do okresu poprzedzającego dorastanie, kiedy dzieci łatwo, ale i dość powierzchownie interesują się wszystkimi otaczającymi je zjawiskami, młodzież w wieku 12, 13 lat koncentruje się na pewnych określonych dziedzinach, a poszczególne jednostki angażują się bardzo intensywnie w wybranej przez siebie dziedzinie (Łapińska, Żebrowska, 1975, s. 774). Obiekty zainteresowań młodzieży dorastającej można podzielić na cztery grupy:

- 1) obiekty związane z własnym rozwojem: sferą osobistych przeżyć, wzrastającą wiedzą, samoświadomością, wzrostem możliwości intelektualnych i fizycznych;
- 2) obiekty wynikające z rozwoju społecznego: przynależność do grup rówieśniczych, wybranej organizacji, klasy szkolnej, wybór szkoły, zawodu;

- 3) obiekty związane z przyswajaniem wartości kulturowych, koniecznością dokonywania wyboru, kształtowaniem światopoglądu;
- 4) obiekty związane z rozwojem płciowym: przeżycia, przyjaźnie z osobami płci odmiennej.

Według Donalda E. Supera krystalizacja zainteresowań rozpoczyna się nieco później – w wieku 14, 15 lat (1972, s. 153). Różnicowaniu podlegają zainteresowania przedmiotowe: humanistyczne, przyrodnicze, matematyczne. Zarysowują się żywe zainteresowania różnymi dziedzinami, które nie są objęte programem nauczania szkolnego. Należą do nich zainteresowania: informatyką, modelarstwem, grą na instrumencie, plastyką, krajoznawcze itp. Budzą się zainteresowania etyczne, społeczne, dokonuje się ‘trwała specjalizacja zainteresowań’ (Claparède, 1936).

Z badań ogólnopolskich zrealizowanych w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku wynika, że w wieku 15 lat występuje duże zróżnicowanie między zainteresowaniami dziewcząt i chłopców (Frydrychowicz i in., 1994). Spośród wyróżnionych dziewięciu zainteresowań: handlowo-biurowych, technicznych, literackich, rolniczych, opiekuńczych, wojskowych, plastycznych, naukowych, dominującymi zainteresowaniami chłopców są zainteresowania techniczne i wojskowe, natomiast dziewcząt zainteresowania opiekuńcze, literackie i plastyczne (wykr. 1).

Wykres 1. Zainteresowania chłopców i dziewcząt w wieku 15 lat

Źródło: Frydrychowicz i in. (1994).

Ogólne prawidłowości kształtowania i rozwoju zainteresowań

Już pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku Antonina Gurycka stwierdziła, że coraz mniej badań podejmuje się nad problemem faz rozwoju zainteresowań (1978, s. 120), ze względu na stwierdzoną empirycznie dużą zależność zainteresowań od czynników kulturowych, tendencji pedagogicznych oraz warunków życia dzieci. Stałą prawidłowością rozwoju zainteresowań jest zatem nie treść, ale nasilenie określonych cech zainteresowań. Rozwój ten charakteryzuje się zdaniem Claparède'a przechodzeniem: od prostego do złożonego, od konkretnego do abstrakcji, od biernej odbiorczości do samorzutności, od ogólnikowości do specjalizacji, od podmiotowości do przedmiotowości, od bezpośredniości do pośredniości, od rozproszenia na szczegóły do scalenia (1936).

Odmiernym problemem jest określenie prawidłowości występowania kolejnych etapów powstawania, rozwoju i kształtowania – zainteresowań w ogóle. Jednym z pierwszych modeli rozwoju zainteresowań jest trój etapowy model opracowany przez A. Gurycką (1978, s. 155). Pierwszy etap związany jest z wywołaniem zaciekawień na podstawie odpowiednich bodźców. Bodźcami takimi mogą być sytuacje problemowe, a zatem takie, w których tkwi coś nowego, niejasnego – co nie tylko odwróci uwagę jednostki, ale spowoduje głębsze zaangażowanie poznawcze. W etapie drugim występuje przekształcenie zaciekawienia w zainteresowanie przez wzmacnianie zewnętrzne działań ucznia (nauczyciele, opiekunowie, rówieśnicy – osoby znaczące). W przypadku gdy bodźce stymulujące do poznania i działania w danym kierunku są generowane przez jednostkę, niezależnie od wpływu środowiska, mamy do czynienia z powstaniem zamiłowań (zainteresowań dojrzałych).

Większość współczesnych badań zainteresowań dzieci i młodzieży opiera się na czteroetapowym (czterofazowym) modelu rozwoju zainteresowań opracowanym przez Suzanne Hidi i K. Ann Renninger (2006). Aczkolwiek model A. Guryckiej i S. Hidi, K.A. Renninger są w dużym stopniu zbieżne, to warto zwrócić uwagę na pewne i ugruntowane (stosowane już dość powszechnie przez badaczy problematyki) dwie kategorie terminologiczne: zainteresowanie sytuacyjne i zainteresowanie indywidualne (np. Alexander, Kulikowich, Schulze, 1994; Krapp, 2000; Renninger, 2000; Schraw, Lehman, 2001).

Zainteresowanie sytuacyjne odnosi się do skupienia uwagi i reakcji afektywnej, które zostają wyzwalone w danej chwili przez bodziec środowiskowy (Hidi i Baird, 1986), podczas gdy zainteresowanie indywidualne odnosi się

do względnie trwałej predyspozycji osoby do ponownego zaangażowania się w określoną czynność, jak również do bezpośredniego stanu psychicznego, gdy ta predyspozycja została aktywowana (Renninger, 2000).

W pierwszym etapie modelu rozwoju zainteresowań zostaje zainicjowane zainteresowanie sytuacyjne (*triggered situational interest*). Zainteresowanie to po pewnym czasie może przekształcić się w stabilne zainteresowanie sytuacyjne (*maintained situational interest*) – etap drugi. W trzecim etapie wyłania się zainteresowanie indywidualne (*emerging individual interest*), które może prowadzić do etapu czwartego – dobrze rozwiniętego zainteresowania indywidualnego (*well-developed individual interest*). Jak podkreślają autorki modelu, każdy etap zainteresowania charakteryzuje się różnym nasileniem czynnika afektywnego, wiedzy i wartości. Na długość i charakter danego etapu może wpływać indywidualne doświadczenie, temperament i predyspozycje genetyczne. Uważa się, że cztery etapy są sekwencyjne i odrębne, stanowią również formę wspólnego (kumulatywnego), stopniowego rozwoju w przypadkach, w których zainteresowanie jest wspierane i utrzymywane, albo dzięki wysiłkom innych, albo z powodu wyzwań lub szans dostrzeganych przez daną osobę w sytuacji zadaniowej. O ile najwyższy etap w rozwoju zainteresowań, czyli dobrze rozwinięte zainteresowania indywidualne można utożsamiać z zamiłowaniami – odpornymi na czynniki zewnętrzne (np. Rotgans, Schmidt, 2017), to zasadnicza rozbieżność wyraża się w podkreśleniu przez autorki modelu czterofazowego oraz innych badaczy – determinującej roli czynników zewnętrznych. Bez wsparcia innych osób, zainteresowania na każdym z etapów mogą stać się uśpione, cofnąć się do poprzedniego etapu lub całkowicie zaniknąć (Renninger, 2000; Renninger, Hidi, 2002).

Wydzielenie problematyki zainteresowań zawodowych jako zainteresowań dojrzałych zogniskowanych na treści

Przedstawione badania koncentrowały się przede wszystkim na zainteresowaniach uczniów, tzw. zainteresowaniach szkolnych. Drugi nurt badań, który wyłonił się z potrzeby uwzględnienia szerokiego spektrum dyspozycji i skłonności osobowych w procesie decyzyjnym, ukierunkowanym na optymalny wybór lub zmianę zawodu, ogniskuje się na zainteresowaniach zawodowych jako kategorii odmiennej od zainteresowań szkolnych. Znamienne są tutaj słowa D.E. Supera „można ufać zainteresowaniom stwierdzonym dopiero w osiemnastym roku życia, tzw. zainteresowaniom inwentaryzowanym-zawodowym” (1972).

Początki eksploracji tej problematyki sięgają lat dwudziestych ubiegłego wieku. Pionierem badań problematyki zainteresowań zawodowych był Edward K. Strong, który przyjął założenie, że ludzie wykonujący takie same lub podobne zawody mają wspólne zainteresowania odróżniające ich od osób wykonujących odmienne zawody (1927). Podobieństwo zainteresowań dotyczy nie tylko obszarów zawodowych, lecz również wielu aspektów życia pozazawodowego. Kwestionariusz zainteresowań zawodowych (*Strong Vocational Interest Blank*) zawiera kilkaset pytań dotyczących nazw zawodów, przedmiotów szkolnych i uniwersyteckich, rozrywek i ulubionych czynności oraz cech psychospołecznych. Narzędzie pozwala na wydzielenie zainteresowań realistycznych, badawczych, artystycznych, społecznych, przedsiębiorczych i konwencjonalnych.

Odmienny sposób badania zainteresowań zaproponował w 1939 roku Frederic Kuder (*Kuder Preference Record Vocational*). Badanie polegające na wyborze jednej spośród zestawionych par aktywności umożliwiało dokonanie pomiaru preferowanych przez badanych aktywności w siedmiu sferach: naukowej, rachunkowej, artystycznej, muzycznej, literackiej, społecznej i perswazyjnej, a od 1946 roku dodatkowo w trzech sferach: mechanicznej, biurowej i na świeżym powietrzu (Zytowski, 1992).

Obecnie stosowane narzędzia badania zainteresowań zawodowych, do których można zaliczyć między innymi, udoskonalone wersje kwestionariuszy E.K. Stronga i F. Kudera oraz *Kwestionariusz Preferencji Zawodowych (KPZ)* autorstwa Johna L. Hollanda (1985, 1992; Nosal i in., 1997), *Globalny Inwentarz Osobowy (Personal Globe Inventory)* Terence'a J.G. Traceya (1997) i *Młodzieżowy Kwestionariusz Zainteresowań Zawodowych (MŁOKOZZ)* Anny Paszkowskiej-Rogacz (2011) czy test projekcyjny Martina Achtnicha (za Jarosiewicz, 2013) oraz aplikacja komputerowa *Perspektywy Edukacyjno-Zawodowe* (Dębska i in., 2015) pozwalają na określenie skłonności i zainteresowań zawodowych. Tym samym znajdują powszechne zastosowanie w poradnictwie zawodowym, którego podstawy teoretyczne zostały opracowane przez Franka Parsonsa (1909). Poznanie siebie, a w tym swoich zainteresowań jest jednym z trzech czynników – obok wiedzy o wymaganiach i warunkach pracy oraz rozważenia zależności pomiędzy dwoma czynnikami – warunkujących optymalny wybór zawodu. To podejście – charakterystyczne dla poradnictwa zawodowego w społeczeństwie industrialnym (Bańka, 2005; Szumigraj, 2011), w znacznym procencie występuje w praktyce poradniczej dnia dzisiejszego (Herr, Cramer, 2001, Bajcar i in., 2006), a wraz z nowymi koncepcjami (modelami) autorstwa D. Supera (1951), Hollanda (1992), Dale'a Predigera (1999) przyczynia się do dużej

popularności wymienionych i opracowywanych na ich bazie narzędzi pomiaru zainteresowań. Ukazane narzędzia badań – spełniając podstawowe kryteria metodologiczne – nie będą przydatne lub będą odgrywać jedynie rolę pomocniczą w badaniu szeregu problemów pedagogicznych. Mam tutaj na myśli badanie zainteresowań uczniów określoną dziedziną wiedzy, badanie zainteresowania studentów danym kierunkiem studiów czy badanie zainteresowań pracujących określoną, wąską działalnością.

Próba zdefiniowania zainteresowań zawodowych

W dotychczasowych badaniach zainteresowań można zauważyć kolejną już rozbieżność metodologiczną. Z jednej strony w literaturze przedmiotu kategorii ‘zainteresowania zawodowe’ nadaje się szeroką warstwę znaczeniową zespalałą po części kwalifikacje pracownicze i motywację do pracy (por. Super, 1972; Dąbek, 1987; Silva, 2001; Schultz, Schultz, 2002). Z drugiej strony praktyka metodologiczna badania zainteresowań zawodowych (skłonności), a zarazem definicje operacyjne koncentrują się wyłącznie na wąskim wycinku zjawiska, pozwalając w zasadzie na eksplorację jednej ich cechy.

Jeżeli przyjmiemy, że zainteresowania zawodowe są właściwością psychiczną (cechą osobową), która przejawia się we względnie trwałym dążeniu jednostki do poznania i działania w określonym obszarze aktywności zawodowej oraz przeżywaniu uczuć związanych z brakiem, nabywaniem i posiadaniem kwalifikacji zawodowych (por. Super, 1964; Gurycka, 1989; Marszałek, 2016), to konsekwencją tego będzie konieczność zastosowania do ich określenia całej gamy technik i narzędzi badawczych.

Tak rozumiane zainteresowania zawodowe różnicują się pod względem: treści, szerokości, siły, głębokości i trwałości (por. Fryer, 1931; Słoniewska, 1959; Dąbek, 1987; Gurycka, 1989; Marszałek, 2016). Treść zainteresowań można utożsamiać z obiektem poznania, obszarem działalności zawodowej. Zainteresowania zawodowe pod względem treści można podzielić na zainteresowania: techniczne, edukacyjne, muzyczne, plastyczne, informatyczne, biologiczne, medyczne i inne. Wielość obiektów poznania wiąże się z następną cechą – szerokością (zakresem) zainteresowań. Im więcej obiektów poznania znajduje się w sferze zainteresowania człowieka, tym zainteresowania są szersze. Siła zainteresowań może być określana przez emocjonalne nastawienie do obiektu zainteresowań. Cecha ta pozwala na wydzielenie zainteresowań silnych, przeciętnych oraz słabych. Częstotliwość aktów poznawczych występujących w stosunku do obiektu

zainteresowań w jednostce czasu można odnosić do intensywności (głębokości) zainteresowań. Trwałość wyraża się w długości czasu, w jakim zainteresowania są przejawiane.

Zainteresowania zawodowe w badaniach pedagoga pracy

Zastosowanie zaprezentowanej definicji zainteresowań zawodowych stwarza podstawę metodologiczną dla doboru, ewentualnie skonstruowania własnych narzędzi badań. Określenie poszczególnych cech zainteresowań jest niemożliwe przy wykorzystaniu jedynie standardowych inwentarzy zainteresowań, które pozwalają na wyłonienie skategoryzowanych treści, ewentualnie pomiar siły zainteresowań czy skłonności zawodowych. Wyjściem z tej niekorzystnej - z punktu widzenia metodologicznego - sytuacji jest zastosowanie różnych metod oraz technik badania zainteresowań zawodowych, stosowanych autonomicznie lub uzupełniających badanie inwentarzowe, jak obserwacja, (Fryer, 1931; Super, 1972; Gurycka, 1978), rozmowa (luźne wypowiedzi) 'zainteresowania wyrażane' (Darley, Hagenah, 1955; Dolliver, 1969; Silva, 2001, analiza dokumentów i wytworów (Marszałek, 2016; Dąbek, 1987), wywiad (Fryer, 1931; Silva, 2001).

Kompleksowe badanie zainteresowań zawodowych ma duże znaczenie dla indywidualnego rozwoju osób oraz dla kreatorów działań oświatowych. Wyniki badań pozwalają zweryfikować trafność wyboru, określić specyfikę, siłę, intensywność (głębokość), szerokość, trwałość oraz zmienność kierunku zainteresowań zawodowych. Pomiar wymienionych cech zainteresowań spełnia również istotną funkcję w samookreśleniu jednostki - ocenie własnych dyspozycji zawodowych, możliwości ich rozwoju oraz - tak przydatnej w obecnych czasach - refleksji nad sobą, samookreślenia, autodiagnozy prowadzącej do sukcesów w pracy zawodowej. W odniesieniu do kreatorów zmian rzeczywistości edukacji zawodowej kompleksowe badanie zainteresowań zawodowych pozwala na weryfikację założeń dotyczących treści i kierunków kształcenia, modernizacji metod i form organizacji pracy transformowalnych na wymierne wskaźniki efektywności polityki oświatowej.

Główną rolą pedagoga pracy jest dostrzeganie i podejmowanie działań wobec problemów mieszczących się w triadzie człowiek - wychowanie - praca, ukierunkowanych na wspieranie rozwoju człowieka, jego zadatków, wartości i dążeń. Wynika stąd nie tylko możliwość, ale przede wszystkim konieczność kompleksowego podejścia do problemu badań zainteresowań zawodowych, uwzględniającego badania jakościowe i ilościowe, obejmujące bogate spektrum

zagadnień szczegółowych, jak również podejmowania wszechstronnych działań ukierunkowanych na rozwój zainteresowań.

W kontekście przeprowadzonych rozważań szczególnego znaczenia nabierają badania longitudinalne, pozwalające na śledzenie zmian cech zainteresowań zawodowych na różnych etapach rozwoju zawodowego człowieka. W nurcie tych badań powinny zostać uwzględnione problemy odpowiedniości przekształcania się zainteresowań przedszkolnych, szkolnych i pozaszkolnych (prozawodowych) w zainteresowania zawodowe, zamiłowania. Odmienny kierunek badań powinien uwzględniać korelację zainteresowań zawodowych z cechami osobowymi oraz warunkami środowiskowymi.

Niezmiernie istotną kwestią jest także umożliwienie dzieciom i młodzieży kontaktu z potencjalnymi obiektami zainteresowań, ich uatrakcyjnienie oraz zapewnienie stałego wzmocniania ich aktywności w tych obszarach przez następujące działania wychowawcze:

- prowadzenie, a w dużym stopniu reaktywację, wychowania przez pracę usługową, produkcyjną, ale również rolniczą na etapie przedszkola oraz szkoły ogólnokształcącej;
- propagowanie osiągnięć uczniowskich;
- poszerzenie profilu i wzmocnienie działalności kół zainteresowań;
- organizację spotkań z mistrzami w swoim zawodzie oraz wycieczek do miejsc pracy.

Zakończenie

Badanie zainteresowań zawodowych przez pedagogów pracy, w myśl przedstawionej koncepcji metodologicznej, określającej zakres i treść dociekań naukowych pozwala znacznie szerzej i głębiej niż dotychczas eksplorować niezwykle istotną – dla rozwoju subdyscypliny naukowej – problematykę. Konsekwencją tego jest uwzględnienie w badaniach pięciu zdefiniowanych cech zainteresowań (treść, siła, trwałość, szerokość, głębokość), trzech sfer (komponentów) przejawiania zainteresowań (poznawczy, działaniowy i emocjonalno-motywacyjny) oraz etapowego modelu rozwoju zainteresowań – przejście od zaciekawienia (zainteresowania sytuacyjnego) do zainteresowania dojrzałego, zamiłowania (zainteresowania indywidualnego). Tak nakreślone kompleksowe badania stają się możliwe przy zastosowaniu szeregu metod, technik i narzędzi badawczych przez pedagogów pracy oraz zespoły interdyscyplinarne złożone z psychologów, pedagogów oraz socjologów. Znacząca rola pedagogów pracy w eksploracji zagadnień

wynika również z możliwości samodzielnego przeprowadzenia kompleksowych badań zainteresowań zawodowych, uwzględniających wymiar teoretyczny, metodologiczny oraz przełożenie na liczne praktyczne rozwiązania.

Mam również nadzieję, że określony w artykule sposób badania zainteresowań zawodowych przyczyni się do ugruntowania miejsca pedagogiki pracy wśród innych dyscyplin naukowych, jej rozwoju i w konsekwencji pozwoli szerzej otworzyć 'okno na kulturę' (Aleksander, 2001), a zarazem pełniej współuczestniczyć w globalnym dorobku naukowym.

Referencje

- Alexander, P.A., Kulikowich, J.M., Schulze, S.K. *How subject-matter knowledge affects recall and interest on the comprehension of scientific exposition*. American Educational Research Journal, 31 (1994).
- Alexander, R. (2001). *Culture and pedagogy: International comparisons in primary education*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Bajcar, B., Borkowska, A., Czerw, A., Gąsiorowska, A., Nosal, C. (2006). *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych*. Warszawa: MPiPS.
- Baley, S. (1946). *Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka*. Wrocław – Warszawa: Książnica.
- Bańka, A. (2005). *Ocena, pomiar i usprawnienie jakości procesu doradztwa zawodowego*. Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego, 33. Warszawa: MPiPS.
- Claparède, E. (1905). *Psychologie de l'Enfant et Pédagogie expérimentale*. Geneva: Librairie Kundig.
- Claparède, E. (1936). *Psychologia dziecka i pedagogika eksperymentalna*. Warszawa: NK.
- Czarnecki, K. (1998). *Psychologia zawodowego rozwoju osobowości*. Kraków: Impuls.
- Dąbek, M. (1987). *Zainteresowanie własną pracą a rozwój zawodowy*. Wrocław: UWr.
- Darley, J.G., Hagenah, T. (1955). *Vocational interest measurement: Theory and practice*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Dębska, E., Marianowska, A., Wojtowicz, E. (2015). *Rola zainteresowań w konstruowaniu kariery edukacyjno-zawodowej z wykorzystaniem narzędzia Perspektywy Edukacyjno-zawodowe*. Warszawa: GlobalFun.
- Decroly, O., Boon, G. (1921). *Vers l'École rénovée. Une première étape*. Paris: Nathan.
- Dewey, J. (1913). *Interest and effort in education*. Boston: Houghton Miffler.
- Dolliver, R.H. *Strong Vocational Interest Blank versus expressed vocational interests: A review*. Psychological Bulletin, 72 (1969).
- Frydrychowicz, A., Jaworska, J., Woynarowska, T., Matuszewski, A. (1994). *Inwentarz zainteresowań. Podręcznik*. Warszawa: CMPP-P MEN.
- Fryer, D.H. (1931). *The measurement of interests*. New York: Henry Holt.
- Gurycka A. (1978). *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*. Warszawa: WSiP.
- Herr, E.L., Cramer, S.H. (2001). *Planowanie kariery zawodowej*, Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego, 15. Warszawa: MPiPS.

- Hidi, S., Baird W. *Interestingness — A neglected variable in discourse processing*. *Cognitive Science*, 10 (1986).
- Hidi, S., Renninger, K.A. *The Four-Phase Model of Interest Development*. *Educational Psychologist*, 41 (2). (2006).
- Hidi, S., Renninger, K.A. *On educating, curiosity, and interest development*. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35 (2020).
- Holland, J.L. (1992). *Making Vocational Choices. A Theory of Vocational Personalities and Work Environments*. Odessa: Psychological Assessment Resources.
- Holland, J.L. (1985). *Professional manual for Vocational Preference Inventory*. Odessa: Psychological Assessment Resources.
- Hutchinson, W. (1899). *The Growth of the Child-Mind*. London: Educational Times.
- Jarosiewicz, H. (2013). *Psychologia dążeń i skłonności zawodowych*. Wrocław: UWr.
- Krapp, A. (2000). *Interest and human development during adolescence: An educational-psychological approach*. In: J. Heckhausen (ed.), *Motivational psychology of human development*. London: Elsevier.
- Kuder, F.G. (1939). *Kuder Preference Record-Personal-Form A*. Chicago: Science Research Associates.
- Łapińska, R., Żebrowska, M. (1975). *Wiek dorastania*. W: M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Warszawa: PWN.
- Marczuk, S. (1988). *Badanie wartości w socjologii: teoria i empiria*. Rzeszów: WSP.
- Marszałek, A. *Zainteresowania zawodowe studentów*. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, 1 (92). (2016).
- Nagy, L. (1907). *Die Entwicklung des Interesses des Kindes*. In: K. Meumann (ed.), *Experimentelle Pädagogik*. Leipzig: Otto Nemnich Verlag.
- Nosal, C., Piskorz, Z., Świątnicki, K. (1997). *Kwestionariusz Preferencji Zawodowych KPZ. Polska adaptacja skali Johna L. Hollanda*. Warszawa: MPiPS.
- Nowacki, T. (1982). *Pedagogika pracy*. W: T. Nowacki, *Pedagogika pracy. Problematyka i przegląd badań*. Warszawa: WSiP.
- Nowacki, T. (1977). *Podstawy dydaktyki zawodowej*. Warszawa: PWN.
- Parsons, F. (1909). *Choosing a vocation*. Boston: Houghton Mifflin.
- Parzęcki, R. (2003). *Zainteresowania uczniów liceów i techników w wyborze kariery edukacyjno-zawodowej*. *Kształcenie Zawodowe Pedagogika i Psychologia*, t. 4. Bydgoszcz: WSP.
- Paszkowska-Rogacz, A. (2011). *Młodzieżowy kwestionariusz zainteresowań zawodowych*. Warszawa: Fundacja Realizacji Programów Społecznych.
- Prediger, D.J. *Basic structure of work-relevant abilities*. *Journal of Counselling Psychology*, 42 (1999).
- Rachalska, W. (1987). *Problemy orientacji zawodowej*. Warszawa: WSiP.
- Rachalska, W. (1982). *Teoretyczne problemy orientacji zawodowej*. W: T. Nowacki, *Pedagogika pracy. Problematyka i przegląd badań*. Warszawa: WSiP.
- Renninger, K.A. (2000). *Individual interest and its implications for understanding intrinsic motivation*. In: C. Sansone, J.M. Harackiewicz (eds.), *Intrinsic and extrinsic motivation: The search for optimal motivation and performance*. New York: Academic.
- Rotgans, J.I., Schmidt, H.G. *Interest development: Arousing situational interest affects the growth trajectory of individual interest*. *Contemporary Educational Psychology*, 49 (2017).

- Schraw, G., Lehman, S. *Situational interest: A review of the literature and directions for future research*. Educational Psychology Review, 13 (2001).
- Schultz, D.P., Schultz, S.E. (2002). *Psychologia a wyzwania dzisiejszej pracy*. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Silvia, P.J. *Interest and interests: The psychology of constructive capriciousness*. Review of General Psychology, 5 (2001).
- Słoniewska, H. (1959). *Psychologiczna analiza zainteresowania*. Poznań: PWN.
- Strong, E.K. *Vocational guidance of executives*. Journal Applied Psychology, 11 (1927).
- Super, D.E. (1972). *Psychologia zainteresowań*. Warszawa: PWN.
- Super D.E. *Vocational adjustment: implementing a self-concept*. Occupations, 30 (1951).
- Szumigraj, M. (2011). *Poradnictwo kariery. Systemy i sieci*. Warszawa: Łośgraf.
- Tracey, T.J.G. *The structure of interests and self-efficacy estimations: an expanded examination of the spherical model of interests*. Journal Counseling Psychology, 44 (1997).
- Wiatrowski, Z. (2009). *Dorastanie, dorosłość i starość człowieka w kontekście działalności i kariery zawodowej*. Radom: ITE-PIB.
- Wiatrowski, Z. (1985). *Pedagogika pracy w zarysie*. Warszawa: PWN.
- Wiatrowski, Z. (2000). *Podstawy pedagogiki pracy*. Bydgoszcz: WSP.
- Wołoszynowa, L. (1975). *Młodszy wiek szkolny*. W: M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Warszawa: PWN.
- Zytowski, D.G. *Three Generations: The Continuing Evolution of Frederic Kuder's Interest Inventory*. Journal of Counseling and Development, 71 (1992).